

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-393-4-15>

THE ROLE OF THE COMMUNICATIVE-ACTIVITY APPROACH IN THE TEACHING OF THE NATIVE LANGUAGE

РОЛЬ КОМУНІКАТИВНО-ДІЯЛЬНІСНОГО ПІДХОДУ ПІД ЧАС НАВЧАННЯ РІДНОЇ МОВИ

Skrypnyk N. I.

*Candidate of Philological Sciences,
Teacher-Methodologist,
Head of the Ukrainian
Philology Department
Communal Higher Education Institution
«Vinnytsia Humanities
Pedagogical College»
Vinnytsia, Ukraine*

Скрипник Н. І.

*кандидат філологічних наук,
викладач-методист,
завідувач кафедри української
філології
Комунального закладу вищої освіти
«Вінницький гуманітарно-
педагогічний коледж»
м. Вінниця, Україна*

Лінгводидактичні підходи до навчання української мови в закладах освіти є досить важливими і взаємовпливаючими один від одного. Серед основних підходів до вивчення мови провідне місце посідає комунікативно-діяльнісний, який природно включає детерміновані, але епістеміологічно й онтологічно відмінні підходи: діяльнісний і комунікативний. Кожен із них має психологічне підґрунтя: і діяльність, і мовлення – вищі функції нервової системи. Проте діяльність – ширше поняття, яке включає й мовленнєву діяльність. З цього приводу М. Пентилюк доречно зауважує: «Крізь призму мовленнєвої діяльності по-новому осмислюються всі компоненти діяльності та методика навчання мови в середній і вищій школі. Очевидно, що курси психології на філологічних факультетах, зокрема розділи етнопсихології, психолінгвістики, мають орієнтувати здобувачів освіти на психологізацію освітнього процесу в закладі загальної середньої освіти, глибоко ознайомлювати їх з основами мовленнєвої діяльності» [6, с. 22].

Сьогодні одним із стратегічних завдань освіти в Україні є створення належних умов для досягнення здобувачами освіти якісно нового рівня знань державної (української) мови. Формування в сучасної молоді високої комунікативно-мовленнєвої компетентності, яка спонукатиме до грамотного спілкування в усіх сферах суспільного життя. У нинішній час важливою складовою зовнішньої політики України є співпраця з країнами постюгословаського простору. Це відкриває великі перспективи для України не лише в реальних процесах розвитку міжнародного співробітництва в політичній сфері, а й у культурному просторі, у комунікативно-мовленнєвій діяльності між сучасним постюгословським та українським мовним середовищем. Історичний досвід

південнослов'янських народів Балканського півострова доводить, що існування нації, етносу, ментальності неможливе без власної мови. Залежно від певних історичних умов нація може мати свою державу, а якщо ж власної державності не має, – то мова функціонує лише у деяких царинах суспільного життя, а загальнодержавні функції виконує мова панівної нації [10]. Нинішній рівень спілкування має ґрунтуватися на спільних зовнішньоекономічних зв'язках, а особливо на удосконаленні мови, мовленнєвих видах та національних особливостях культури, звичаїв і традицій. Ці фактори сьогодні об'єднують не лише об'єктивно, а й допомагають в усвідомленні етнічної спільності та відданості рідній мові. Долі наших народів дуже схожі, адже наші нації прагнуть мати власну державність, а це можливо лише за умов збереження й розвитку не лише території, а й найважливішого, що є у будь-якого народу, – рідної мови. Вагому роль у збереженні національної ідентичності відіграють як державні, так і релігійні, світські свята, варто звернути увагу на так звані Шевченківські дні, які вшановують в усьому світі. Карпов В. В., зауважує, що держава – це велика родина, яка живе за історично набутими традиціями, правилами і звичаями, уподобаннями, що мають власну символіку та значення [3, с. 60]. Окрім державних символів України, неабиякої вагомості має й сама мова, бо нині її пропагування можна вважати теж символом України. Кому як не педагогам навчити сучасну молодь поважати державні символи, знати, наприклад, повний текст Гімну України, а не лише приспів, хто автор слів і хто композитор. Попри воєнні події та всі складнощі, які несе війна, ми повинні переймати досвід сусідніх народів для того, щоб зуміти на їх прикладах і складних історичних подіях зберегти коди нашої нації – українську мову, українську пісню, українську вишиванку та хустку.

Досвід становлення балканських націй довів, що мовне питання завжди відіграло важливу роль у процесі становлення їхньої національної самосвідомості та зміцнення державності, сучасні національні мови народів Балкан нерозривно пов'язані з національними питаннями країн [11]. Розуміючи важливість мовного питання розробники нового Державного стандарту затвердили вивчення навчального предмету «Українська мова» на основі компетентнісного підходу, а також цей підхід виконує одну важливу роль – забезпечує реалізацію мовної і комунікативної, інформаційної і пізнавально-інтелектуальної, соціальної і культурологічної компетентностей. Наприклад, Девід Мак Келланд стверджує, що для пророкування успішної життєвої діяльності особистості у навчанні повинен стати саме компетентнісний підхід [9]. Одним із шляхів реалізації зазначених аспектів є комунікативно-діяльнісний підхід до вивчення рідної мови. Саме цей підхід покладений в основу чинних програм з української мови [4, с. 425].

Вільне володіння українською мовою сприяє розумовому і загальному розвитку здобувачів освіти, успішному засвоєнню ними

інших предметів, формуванню їхньої національної самосвідомості, української ментальності, моральних переконань. Предмет «Українська мова» повинен бути одним з найголовніших, найпрестижніших у закладах освіти [2, с.16].

Учені-методисти (М. Вашуленко, Л. Варзацька, М. Пентилюк, О. Горошкіна, Н. Голуб, Є. Гопштер, С. Караман, Мамчур Л. та ін.) вважають найбільш ефективним інструментом реалізації комунікативно-діяльнісного підходу до вивчення лінгвістичного матеріалу опору на текст. На думку вчених, вивчення мовних явищ на основі тексту є методично виправданим, адже, усвідомлюючи будову мови, мовець вдосконалює власне мовлення; воно стає точним, виразним, доречним тощо [4, с. 426].

З часів Ф. де Соссюра мову почали розглядати не тільки як структуру, але і як її реалізацію, тобто діяльність. Сучасна психолінгвістика досліджує мовлення й комунікацію (як ширший феномен) одним із видів діяльності. Ці аспекти мають вигляд фаз, що лінійно спрямовані одна за одною в часі. Зрозуміло, що у професійному спілкуванні фаза мотивації (інтенції) є глибоко інтеріоризованою, закріпленою практикою, стандартизованою й рефлекторною. Інші фази професійної комунікації мають коротку протяжність у часі. Серединні фази (орієнтування на дію й фаза контролю) найменш алгоритмізовані й практично миттєво препаруються фахівцем до специфіки виробничої ситуації.

У науково-методичній інтерпретації науковців діяльнісний підхід до навчання лінгвістичних дисциплін у закладах вищої освіти містить низку понять, на яких ґрунтується мовна, мовленнєва, комунікативна діяльність і формуються фахові компетентності. Важливим внеском у розвиток діяльнісного підходу в лінгводидактиці вважається визначення процесів, які відбуваються під час застосування мови через реальну мовленнєву діяльність.

Комунікативно-діяльнісний підхід тісно пов'язаний із компетентнісним, оскільки мовець, володіючи сукупністю компетенцій (знань, умінь і навичок), може виявляти їх у мовленні та професійній діяльності в тому сенсі, що користувачі мови (як ті, хто її вивчає, так і ті, хто її продукує в конкретних дискурсах) можуть взаємодіяти лише в соціальному середовищі як члени суспільства [1, с. 51].

Комунікативно-діяльнісний підхід передбачає вивчення мови як засобу спілкування і здійснюється в процесі взаємопов'язаного та цілеспрямованого вдосконалення чотирьох видів мовленнєвої діяльності здобувачів освіти – аудіювання (слухання – розуміння), читання, говоріння, письма, а «робота над мовною теорією, формування вмінь з мови підпорядковується інтересам розвитку мовлення; передбачає широке застосування інтерактивних методів навчання, оптимальне поєднання фронтальної, групової та індивідуальної форм організації освітнього процесу» [7, с. 22].

Комунікативно-діяльнісний підхід у навчанні мови реалізує принцип комунікативності, розвитку мовлення. У нашому розумінні мовлення є діяльністю, спрямованою на комунікацію – передачу, прийом і засвоєння інформації в процесі спілкування. Мовлення суб'єкта освітнього процесу потрібно розглядати як мовленнєву діяльність, що передбачає вільне володіння спеціальною термінологією в умовах навчання, наблiжених до професійної мовленнєвої діяльності.

Комунікативно-мовленнєве спрямування вивчення української мови буде ефективним за умови дотримання чотирьох фаз структури мовленнєвої діяльності: 1) орієнтації; 2) планування; 3) реалізації; 4) контролю. Ми вважаємо, що побудову методичної системи формування комунікативно-мовленнєвої компетентності майбутніх учителів української мови необхідно пов'язати з комунікативно-діялісним підходом, адже здобувачі освіти можуть виявити власну комунікативну компетентність тільки у мовленнєвій діяльності серед членів не лише освітнього простору, а й суспільного середовища [8].

Комунікативно-діялісний підхід спрямований на формування в здобувачів освіти вмiнь орієнтуватися в професійних ситуаціях спілкування. Якщо мовленнєва дія не входить до складу діяльності спілкування, вона стає штучною, а тому малоефективною у формуванні комунікативних умiнь і навичок. Відтак здобувачів освіти потрібно ввести в ситуацію спілкування й навчити орієнтуватися в ній, тобто враховувати структурні компоненти мовленнєвої ситуації: конкретного адресата, тему, головну думку висловлювання, мету, місце спілкування.

Мамчур Л. І. зауважує, що комунікативно-діялісний підхід до навчання мови вимагає певної перебудови в організації освітнього процесу, зокрема змісту і структури занять української мови та системи роботи над розвитком комунікативної компетентності здобувачів освіти. Найбільш ефективно комунікативно-діялісний підхід до вивчення мови здійснюється за рахунок системи комунікативних вправ з поступовим ускладненням рівня завдань до них, а також внаслідок моделювання різнотипних навчальних комунікативних ситуацій, застосування проблемних завдань, мовних ігор, рольових ігор, проєктів, диспутів, мозкових штурмів тощо [5, с. 124–127].

На нашу думку, комунікативно-діялісний підхід вносить відповідні зміни до методів і засобів навчання, серед яких на особливу увагу заслуговує моделювання комунікативно-мовленнєвих ситуацій, які спрямовані на формування професійно орієнтованих умiнь співвідносити зміст і форму своїх висловлювань із конкретною професійно-комунікативною ситуацією. Адже майбутні вчителі Нової української школи повинні бути готові до успішної комунікативної діяльності в соціумі, виявляти оригінальність та креативність мислення в процесі спілкування, вільно, комунікативно доцільно виражати власну громадянську позицію, творчо й нестандартно розв'язувати професійні та життєві ситуації. Досягти цього неможливо без формування

комунікативно-мовленнєвої компетентності в здобувачів освіти гуманітарно-педагогічного коледжу, розвитку їх комунікативної здатності. Одним із важливих завдань вивчення мовознавчих дисциплін у закладах вищої освіти є вдосконалення й формування вмій і навичок спілкування, вільного вираження думок і почуттів у різних сферах суспільного життя, оволодіння культурою професійно орієнтованого мовлення. Мовний чинник відіграє надзвичайно важливу роль як у культурі балканських націй, так і у лінгвістичних питаннях українського культурного простору.

Література:

1. Біляєв О. М. Методика мови як наука. *Дивослово*. 2002. № 11. С. 20–24.
2. Біляєв О., Скуратівський Л., Симоненкова Л., Шелехова Г. Концепція навчання державної мови в школах України. *Дивослово*. 1996. № 1. С. 16–21.
3. Карпов В. В. Символьне означення української державності у хронотопі історії Східної Європи. *Україна у глобальному світі* : колективна монографія / За заг. ред. д. і. н. В. В. Карпова. Рига: Izdevniecība «Baltija Publishing», 2020. 258 с.; С. 60–83.
4. Лужецька Л. Комунікативно-діяльнісний підхід до становлення мовної особистості молодшого школяра. *Рідне слово в етнокультурному вимірі*. 2017. № 3. С. 424–432. URL <http://journals.dspu.in.ua/index.php/ridneslovo> (дата звернення: 08.02.2024)
5. Мамчур Л. І. Лінгводидактичні підходи до формування комунікативної компетентності учнів основної школи. *Педагогічні науки* : зб. наук. праць. Херсон : Вид-во ХДУ, 2011. Вип. 59. С. 124–128.
6. Пентилюк М. І. Професійна підготовка студентів-філологів : засвоєння лінгводидактичної термінології. *Дивослово*. 2005. № 11. С. 21–24.
7. Методичні рекомендації щодо викладання української (рідної) мови (2005–2006 н. р.). *Українська мова і література*. 2005. № 33 (433). С. 22–24.
8. Скрипник Н. І. Сучасні підходи до формування комунікативно-мовленнєвої компетентності студентів гуманітарно-педагогічного коледжу. *Інноваційна педагогіка: науковий журнал*. Одеса: Вид. дім «Гельветика», 2020. Вип. 24. Том 2. С 114–118.
9. McClelland, D.C. (1998). Identifying competencies with behavioral-event interviews. *Psychological Science*, 9, p. 331–339.
10. <https://studfile.net/preview/7435052/page:9/> (дата звернення: 12.02.2024)
11. <https://periodicals.karazin.ua/politology/article/download/3233/2807/> (дата звернення: 12.02.2024)